

ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та муніципального управління Класичного приватного університету»

Кафедра гуманітарних та економічних дисциплін

ЗАТВЕРДЖУЮ
Заступник директора
з навчально-методичної
та наукової роботи

Г. Ю. Шаркова
_____ 2014 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ФІЛОСОФІЯ

галузь знань 0304 Право, 0305 Економіка та підприємництво, 1301 Соціальне забезпечення
напрямок підготовки 6.030401 Правознавство, 6.030309 Облік і аудит, 6.130102, Соціальна робота

форма навчання денна

(Шифр за ОПІ СП 4)

Кіровоград – 2014 рік

Робоча програма «Філософія» для студентів за напрямом підготовки
6.030401 Правознавство, 6.030309 Облік і аудит, 6.130102, Соціальна робота,
20__ року - ____ с.

Розробник: В.А.Ігнат'єв – завідувач кафедри гуманітарних та економічних
дисциплін, кандидат філософських наук, доцент.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри _____
Протокол від 29 серпня 2014 року № 1

Завідувач кафедри _____
29 серпня _____ 2014 року
(підпис) (прізвище та ініціали)
Ігнат'єв В.А.
Ігнат'єв В.А.

Схвалено Науково-методичною комісією ПВНЗ «Кіровоградський
інститут державного та муніципального управління Класичного приватного
університету»

Протокол від 09 вересня 2014 року № 2

09 вересня 2014 року Голова _____ Г. Ю. Шаркова
Шаркова Г.Ю.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Людство увійшло в третє тисячоліття обтяженим безліччю проблем. І найгострішими серед них є міжнародний тероризм, численні регіональні і міжетнічні конфлікти, екологічна, сировинна, продовольча проблеми, поширення наркоманії і СНІДу, що разом з іншими глобальними проблемами поставили людство на межу виживання. У цій ситуації питання світоглядної орієнтації людини, усвідомлення нею свого місця і ролі в житті суспільства, відповідальності за свої справи і вчинки стають визначальними. У становленні ж світоглядної культури людини філософія відіграє вирішальну роль. Саме філософія допомагає людині вирішувати проблеми її буття, сенсу існування, обґрунтовує пріоритетні цінності в житті суспільства, визначає прийнятні шляхи і способи досягнення цих цінностей.

У свою чергу суттєвий вплив на долю світу, людської цивілізації в цілому в ХХІ столітті можуть зробити результати соціальної і політичної трансформації країн (у тому числі й України), що здійснюють нині нелегкий перехід від тоталітаризму до демократії. У процесі посттоталітарної трансформації нині перебуває четверта частина території планети, якій належить гігантський людський, промисловий, культурний і військовий потенціал, що може бути використаний як на користь, так і на шкоду людства. Це також вимагає всебічного філософського осмислення, глибокого філософського аналізу. Свого часу Гегель писав: «Філософія особливо потрібна в ті періоди, коли відбувається переворот у політичному житті суспільства... тому, що думка завжди передує діяльності і перетворює її». Усе це свідчить про те, що потреба сучасної людини у філософських знаннях зростає, а її філософська культура стає найважливішою складовою загальної культури, формування якої в сучасних умовах набуває особливого значення.

Значну роль відіграє філософія і в професійній підготовці спеціаліста. Адже відомо, що будь яка сфера людської діяльності тісно пов'язане з філософією. Фундаментальні проблеми права, такі як справедливість, воля і рівність, провина і відповідальність та інші, є одночасно і суттєвими філософськими проблемами, а їхнє розв'язання пов'язане з основними філософськими питаннями про сутність людини і зміст її життя, про онтологічну структуру світу і засоби його пізнання.

Основна мета дисципліни полягає навчитись вміння усвідомити високий гуманістичний зміст своєї діяльності, обґрунтувати з філософської точки зору свою теоретичну позицію і прийняти практичне рішення є ознакою високого професіоналізму і цивільної честі кожної освіченої людини.

Мета **начальної дисципліни:** засвоїти основи філософських знань в таких розділах як онтологія, гносеологія, філософська антропологія, соціальна філософія, історія європейської і вітчизняної філософії.

В результаті засвоєння матеріалів курсу студент-магістр повинен **знати:**

- сутність філософії, її структуру та функції;
- історичні типи світогляду;
- багатомісячну історію розвитку філософської думки, у тому числі і в Україні;
- особливості сучасної світової філософії;
- рівні та форми виявлення буття, зокрема, людські виміри проблеми буття;
- походження та сутність, структуру і функції свідомості;
- сутність духовного життя суспільства;
- види, рівні та форми пізнання, їх особливості;
- діалектику пізнання та проблеми істини;
- специфіку, рівні, форми і методи наукового пізнання;
- проблеми філософської антропології і філософії історії.

Вміти:

- орієнтуватись в загальних філософських концепціях і напрямках;
- вести толерантний діалог з представниками різних філософських напрямів;
- самостійно аналізувати світоглядні проблеми сучасності;
- застосовувати діалектичні принципи взаємозв'язку явищ і процесів природного і соціального світу;
- практично застосовувати методи і форми наукового пізнання;
- розуміти сутність внутрішнього світу людини та розглядати її в окресленнях свободи, пошуку та утвердження життєвих сенсів;
- орієнтуватись в історичному процесі, розуміти те, що відбувається у сучасному суспільстві.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
ЗП-213, ЗП-214

Форма навчання: **заочна**

№ з/п	Назва теми	Години			
		Всього	Лекції	Практ. (семін.)	С/р
1	Філософія, її призначення, зміст і функції в суспільстві	20	1	1	18
2	Дух, матерія, природа, людина: грані буття	22	1	1	20
3	Теорія пізнання. Учення про істину та її критерії	22	1	1	20
4	Європейська філософська традиція: від Античності до Нових часів	24	2	2	20
5	Проблема людини у філософії. Цінності та їхня роль у житті суспільства	20	1	1	18
	Разом	108	6	6	96

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
ЗП-222

Форма навчання: **заочна**

№ з/п	Назва теми	Години			
		Всього	Лекції	Практ. (семін.)	С/р
1	Філософія, її призначення, зміст і функції в суспільстві	19	-	1	18
2	Дух, матерія, природа, людина: грані буття	22	1	1	20
3	Теорія пізнання. Учення про істину та її критерії	22	1	1	20
4	Європейська філософська традиція: від Античності до Нових часів	23	1	2	20
5	Проблема людини у філософії. Цінності та їхня роль у житті суспільства	22	1	1	20
	Разом	108	4	6	98

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль №1

Тема 1. Філософія, її призначення, зміст і функції в суспільстві

Багатомірність поняття “філософія”. Філософія як наука і тип світогляду. Основне питання філософії, його онтологічна і гносеологічна сторони. Різні класифікації світогляду (за структурою, способом існування, рівнями, історичними типами). Головні та другорядні функції філософії у житті людини зокрема та суспільства в цілому.

Тема 2. Буття як філософська проблема. Матерія і субстанція

Філософське розуміння світу: буття і матерія. Філософське розуміння проблеми буття. Формування уявлення про буття в історії філософії. Основні форми та діалектика буття. Буття природи, суспільне буття й буття духовного. Поняття матерії. Формування і розвиток науково-філософського поняття матерії. Проблема субстанції і монізм. Матеріальне та ідеальне. Сучасна наука про будову матерії та рівні її організації. Рух і його основні форми. Простір і час як форми існування матерії. Єдність матерії, руху, простору та часу.

Тема 3. Діалектика та її альтернативи

Концепція розвитку. Діалектика як наука про загальний розвиток і зв'язок та її альтернативи. Поняття закону і категорії діалектики. Закони діалектики. Закон єдності і боротьби протилежностей. Закон взаємного переходу кількісних змін в якісні. Закон заперечення заперечення. Категорії діалектики: одиничне, особливе і загальне. Сутність і явище. Зміст і форма. Причина і наслідок. Необхідність і випадковість. Можливість і дійсність.

Тема 4. Свідомість

Проблема свідомості в філософії. Питання відношення свідомості до матерії. Відбиття як загальна властивість матерії та його еволюція. Свідомість – найвища форма психічного відображення об'єктивного світу. Передумови виникнення свідомості та її соціальна сутність. Праця, свідомість, мозок. Основні елементи і рівні структури свідомості. Свідомість і мова, їх походження і взаємозв'язок. Проблема ідеального. Форми суспільної свідомості. Їх соціальні функції і особливості. Політична і правова свідомість і їх значення в процесі демократизації суспільства і перебудова правової держави.

Тема 5. Пізнання

Пізнання як предмет філософського аналізу: єдність об'єкта і суб'єкта. Діалектика процесу пізнання. Пізнання як єдність чуттєвого і раціонального. Пізнання, творчість, практика. Творчість та інтуїція. Істина. Об'єктивна істина. Абсолютна і відносна істина, їх діалектичний взаємозв'язок. Роль практики в процесі пізнання. Практика – основа і критерій пізнання.

Наукове пізнання і знання. Методологія наукового дослідження. Позанаукове знання і його форми. Розуміння і пояснення.

Змістовний модуль 2 Соціальна філософія

Тема 6. Природа і сутність людини

Проблема людини в філософії. Концепції походження людини. Єдність біологічного і соціального в людині. Соціальна сутність людини. Проблема сенсу і змісту буття людини. Філософський підхід до проблеми життя і смерті. Людина, культура і цивілізація. Людина на межі ХХ – ХХІ ст. Тілесність – душевність - духовність.

Тема 7. Суспільство та його структура. Людина і суспільство

Суспільство як предмет філософського аналізу. Суспільство і природа, їх еволюція. Джерела саморозвитку суспільства. Соціальна структура суспільства. Форми організації суспільства. Продуктивні сили суспільства. Людина в системі продуктивних сил. Людське буття і соціальне середовище. Громадянське суспільство і держава. Формація, цивілізація, світ-система як форми організації суспільства. Людина в системі соціальних зв'язків і відносин. Свобода і необхідність. Особистість і маси.

Тема 8. Європейська філософська традиція: від Античності до Нових часів

Особливості розвитку філософської думки стародавньої Індії та стародавнього Китаю (релігійно-моральна проблематика, консервація релігійно-міфологічних уявлень, практична спрямованість науки). Умови виникнення античної філософії: встановлення демократичного ладу; раціоналізація міфологічного мислення; плідні ділові і світоглядні контакти греків із країнами стародавнього сходу. Теоцентризм – головна ознака середньовічної філософії. Дискусія про природу універсалій – розвиток гносеологічної проблематики. Реалізм і номіналізм – дві антагоністичні схоластичні теорії. Теорія поміркованого реаліста Фоми Аквінського

Філософія Відродження – посередницька ланка між середньовічною схоластикою і науково-філософським знанням Нового часу. Антропоцентризм Ренесансу.

Розвиток діалектики та дослідження антропологічних проблем у німецькій класичній філософії (І.Кант, І. Фіхте, Г. Гегель).

Позитивізм – домінуючий напрямок сцієнтизму. Мотив "філософії життя" в екзистенціалізмі (Ніцше, Бергсон). Категорії "надлюдина", "воля" у філософській системі Ніцше. Проблема стандартизації особистості у філософії М.Хайдеггера. Психологія З.Фрейда. Теорія архетипів К.-Г.Юнга.

Тема 9. Традиції та особливості розвитку філософської думки в Україні

Етногенез українського народу, формування світоглядного менталітету (кордоцентризм, індивідуалізм, антеїзм). Основні ідеї та особливості філософії періоду Київської Русі. Могилянська академія – каталізатор

розвитку філософської думки на Україні. Теорія образів І.Гізеля. Теоретична і практична етика Ф.Прокоповича. Кордоцентрична теорія Г.Сковороди. Філософські ідеї Кирило-Мефодіївського братства. Ідеї національного відродження Т.Г.Шевченка. Філософсько-політичні ідеї М. Драгоманова, І.Франка, Л.Українки. Філософсько-політичні концепції М. Міхновського, В. Липинського, Д. Донцова. Філософія України ХХ століття.

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
ЗП-213, ЗП-214

№ з/п	Тема заняття	Кількість годин
1.	Світогляд, його рівні та історичні форми	1
2.	Буття, ідея, матерія. Форми існування матерії	1
3.	Свідомість як філософська проблема	1
4.	Філософія України від Київської Русі до ХХ століття	2
5.	Суспільство та його структура. Людина і суспільство	1
	РАЗОМ	6

ЗП-222

№ з/п	Тема заняття	Кількість годин
1.	Світогляд, його рівні та історичні форми	-
2.	Буття, ідея, матерія. Форми існування матерії	1
3.	Свідомість як філософська проблема	1
4.	Філософія України від Київської Русі до ХХ століття	1
5.	Суспільство та його структура. Людина і суспільство	1
	РАЗОМ	4

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття № 1

Тема I. Світогляд, його рівні та історичні форми

Навчальна мета: дати поняття предмету філософії, вивчити загальні закономірності виникнення, розвитку та функціонування філософського розуміння дійсності та його відмінність від наукового та релігійного розуміння; розглянути значення філософії для формування особистості.

Виховна мета: розкрити роль цінність філософії у розвитку суспільства, визначити проблеми, що постають перед людиною у процесі суспільного життя, розкрити витоки філософського осягнення світу і його роль у формуванні світоглядних орієнтирів.

ПЛАН

1. Походження філософії. Філософія як світоглядне знання.
2. Поняття світогляду, його взаємодія з суспільно-історичним розвитком.
3. Історичні типи суспільного світогляду. Причини їх зміни.
4. Основне питання філософії. Виникнення ідеалістичного і матеріалістичного напрямів.
5. Різні філософські методи осягнення світу: дуалізм, софістика, метафізика.
6. Головні та другорядні функції філософії.

Питання для самоконтролю.

Що є визначальним у структурі світогляду - набуті знання, система цінностей, норм, явлень, поглядів?

Чи можливе існування різних типів світогляду в одному історично-конкретному вимірі?

Від чого залежить людський світогляд? Проаналізуйте свій власний світогляд, спробуйте визначити, що і коли вплинуло на його формування?

ЛІТЕРАТУРА

Навчальна

- Бичко І.В., Бойченко І.В., Табачковський В.Г. та ін. Філософія: Підручник. /Під ред. І.В. Бичка. – К.: Либідь, 2002. – 408 с. – С. 13-30.
- Бичко І.В., Табачковський В.Г., Горак Г.І. та ін. Філософія. Курс лекцій. Навчальний посібник. /Під ред. І.В. Бичка – К.: Либідь, 1993. – 576 с. С. 5-29.
- Горак Г.І. Філософія. Курс лекцій. - Київ, 1998. - С. 3-26.
- Канке В.А. Философия: Исторический и систематический курс. – М.: Логос, 2002. – 344 с. С. 5 -20.
- Кривуля О.М. Філософія: світ – людина – дух. Навч. посібник. – Харків: ТОВ „Прометей”, 2003. – 296 с. С. 9–23.
- Тягло О.В., Кривуля О.М., Воропай Т.С. Філософія. Хронологічно-тематичний огляд. Навчальний посібник для юридичних вузів і факультетів. - Харків, 1999. - Кн. 1, С. 5-20.
- Філософія. Підручник /За заг. ред. М.І Горлача, В.Г. Кременя, В.К. Рибалки. – Харків: „Консум”, 2000. – 672 с. С. 8 -32.
- Філософія: Навчальний посібник. /За ред. І.Ф. Надольного. – К.: Вікар, 2003. –

457 с. С. 11-23.

Першоджерела

- Аристотель. Метафизика // Сочинения. В 4-х т. – М., 1975. – Т.1. – С. 67-69.
- Башляр Г. Новый рационализм. – М., 1987. – С. 160-161.
- Гадамер Х.-Г. Истина и метод. – М., 1988. – С. 616-618, 628.
- Гегель Г. Энциклопедия философских наук. – М., 1977. – Т.3. – С. 393-394.
- Герцен А.И. Дилетантизм в науке // Собрание сочинений. В 30-и т. – М., 1954. – Т.3. – С. 13-16, 96.
- Гете И.В. Избранные философские произведения. – М., 1964. – С. 350, 369, 136-137.
- Гоббс Т. К читателю. О теле // Избранные произведения. В 2-х т. – М., 1964. – Т.1. – С. 49-60.
- Гуссерль Э. Кризис европейского человечества и философия // Вопросы философии. – 1986. – №3. – С. 104-106, 108-110.
- Лавров П.Л. три беседы о современном значении философии // Философия и социология. – М., 1965. – Т.1. – С. 513-518, 571-572.
- Ницше Ф. По ту сторону добра и зла // Вопросы философии. – 1989. – №5. – С. 126-127, 136-137, 144.
- Ортега-и-Гассет Х. Что такое философия? – М., 1991.
- Фейербах Л. О «начале философии» // Избранные философские произведения. – М., 1955. – Т.1. – С. 98-99.
- Хайдеггер М. Основные понятия метафизики // Вопросы философии. – 1989. – №9. – С. 116-122.
- Хайдеггер М. Что такое философия? // Вопросы философии. – 1993. – С. 113-123.
- Чижевський Д. Філософія і національність // Філософська і соціологічна думка. – 1990. – №10.
- Шеллинг Ф Система трансцендентального идеализма // Сочинения. В 2-х т. – М., 1987. – Т.1. – С. 482-485.
- Шлегель Ф. Философия жизни // Эстетика. Философия. Критика. – М., 1983. – Т.2. – С. 348-350.
- Шопенгауэр А. Мир как воля и представление // Антология мировой философии. В 4-х т. – М., 1971. – Т.3. – С. 694-696.
- Ясперс К. Истоки и цели истории // Ясперс К. Назначение и смысл истории. – М., 1991.

Додаткова

- Вернадский В.И. О научном мировоззрении // Вернадский В.И. Труды по всеобщей истории науки. М., 1988.
- Каган М.С. Философия как мировоззрение // Вопросы философии. 1997. – №9. – С.36-46.
- Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию? – М., 1990. – С.5-11.

Тема 2.Буття, ідея, матерія. Форми існування матерії.

Навчальна мета: показати місце, роль і значення категорій „буття”, „матерія”, „субстанція”, „рух”, „простір”, „час” в системі філософських знань; розкрити їх фундаментальний характер в процесі побудови філософських концепцій; розглянути основні форми буття і руху.

Виховна мета: розкрити значення онтології на глибоких процесах формування сенсу буття особистості, визначити вплив ідеалізму і матеріалізму на процес формування цивілізації.

ПЛАН

- 1.Філософський зміст категорій "буття" і "світ".
- 2.Структура буття. Місце людини у системі буттєвих форм.
- 3.Матерія як філософська категорія.
- 4.Рух як спосіб існування матерії.
- 5.Час і простір - форми існування матерії. Соціальний час і простір.

Питання для самоконтролю.

Чи може матеріальний об'єкт перебувати у стані спокою ?

Фізичний вакуум, поле - види матерії чи ні? Які нові види руху були відкриті наукою?

ЛІТЕРАТУРА

Навчальна

Бичко І.В., Бойченко І.В, Табачковський В.Г. та ін. Філософія: Підручник. /Під ред. І.В. Бичка. – К.: Либідь, 2002. – 408 с. – С. 31-142.

Бичко І.В., Табачковський В.Г., Горак Г.І. та ін. Філософія. Курс лекцій. Навчальний посібник. /Під ред. І.В. Бичка – К.: Либідь, 1993. – 576 с. С.315-329.

Горак Г.І. Філософія. Курс лекцій. - Київ, 1998. - С. 70-91.

Канке В.А. Философия: Исторический и систематический курс. – М.: Логос, 2002. – 344 с. С. 153 -156.

Кривуля О.М. Філософія: світ – людина – дух. Навч. посібник. – Харків: ТОВ „Прометей”, 2003. – 296 с. С. 21–61.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник. – К.: „Каравела”; Львів „Новий світ-2000”, 2001. – 448 с. С. 255-276.

Тягло О.В., Кривуля О.М., Воропай Т.С. Філософія. Хронологічно-тематичний огляд. Навчальний посібник для юридичних вузів і факультетів. - Харків, 1999. - Кн. 1.

Філософія. Підручник /За заг. ред. М.І Горлача, В.Г. Кременя, В.К. Рибалки. – Харків: „Консум”, 2000. – 672 с. С. 326 -350.

Філософія: Навчальний посібник. /За ред. І.Ф. Надольного. – К.: Вікар, 2003. – 457 с. С. 135-142.

Додаткова

Аксёнов Г.П.О причиневремени//Вопросыфилософии. 1996. №1.

Ахундов М.Д. Концепции пространства и времени: истоки, эволюция, перспективы. М., 1982.

Гайденко П.П. Бытие и разум // Вопросы философии. 1997. №7. С. 114-140.

Доброхотов А.Л. Категория бытия в классической западноевропейской философии. М., 1986.

Жеребкін С. Міф про метафізику // Філософська думка. 1998. №1. С. 98-120.

Лобковиц Н. От субстанции к рефлексии. Пути западноевропейской метафизики // Вопросы философии. 1995. №1. С. 95-105.

Молчанов Ю.Б. Проблема времени в современной науке. М., 1990.

Сартр Ж.-П. Бытие и ничто. Очерк феноменологической онтологии // Философская и социологическая мысль. 1995. №5-6. С. 117-133; №9-10. С. 112-134.

Тейчман Д., Эванс К. Философия. Руководство для начинающих. М., 1998.

Ч.І. Метафізика: філософія бытия и познания. С. 14-29.

Трубников Н.Н. Время человеческого бытия. М., 1987.

Хайдеггер М. Бытие и время. М., 1997.

Практичне заняття № 3

Тема 3. Свідомість як філософська проблема

Навчальна мета: розглянути проблему філософського розуміння свідомості, розкрити її сутність і причини та умови виникнення, показати як свідомість співвідноситься з дійсністю і мозком людини, визначити структуру і функції свідомості, розглянути основні теорії антропогенезу, вказати і дати розуміння взаємозв'язку мови і свідомості.

Виховна мета: розкрити значення культури мислення в процесі пізнання людиною навколишнього середовища, суспільства і самого себе, поглибити самостійність критичного і логічного пізнання.

ПЛАН

1. Питання відношення свідомості до матерії.
2. Відбиття як загальна властивість матерії та його еволюція.
3. Природничі та соціально-історичні засади свідомості.
4. Структура і функції свідомості.
5. Свідомість і мова. Проблема ідеального.

Питання для самоконтролю.

Чи можуть суб'єкт і об'єкт пізнання співпадати ?

Чи пізнаваний у принципі світ? Наведіть аргументи.

Обґрунтуйте існування нетрадиційних форм мистецтва (кубізм, сюрреалізм, постмодерн тощо) через призму проблеми пізнання.

Чи властива свідомість іншим істотам, окрім людини ?

Коли, на Ваш погляд, остаточно сформувалася свідомість ?

ЛІТЕРАТУРА

Навчальна

- Бичко І.В., Бойченко І.В., Табачковський В.Г. та ін. Філософія: Підручник. /Під ред. І.В. Бичка. – К.: Либідь, 2002. – 408 с. С. 144-161.
- Бичко І.В., Табачковський В.Г., Горак Г.І. та ін. Філософія. Курс лекцій. Навчальний посібник. /Під ред. І.В. Бичка – К.: Либідь, 1993. – 576 с.
- Горак Г.І. Філософія. Курс лекцій. - Київ, 1998.
- Канке В.А. Философия: Исторический и систематический курс. – М.: Логос, 2002. – 344 с. С. 167 -202.
- Кривуля О.М. Філософія: світ – людина – дух. Навч. посібник. – Харків: ТОВ „Прометей”, 2003. – 296 с. С. 128–137.
- Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник. – К.: „Каравела”; Львів „Новий світ-2000”, 2001. – 448 с. С. 302-327.
- Тягло О.В., Кривуля О.М., Воропай Т.С. Філософія. Хронологічно-тематичний огляд. Навчальний посібник для юридичних вузів і факультетів. - Харків, 1999. - Кн. 1, С. 331-341.
- Філософія. Підручник /За заг. ред. М.І Горлача, В.Г. Кременя, В.К. Рибалки. – Харків: „Консум”, 2000. – 672 с. С. 351 -372.
- Філософія: Навчальний посібник. /За ред. І.Ф. Надольного. – К.: Вікар, 2003. – 457 с. С. 143-155.

Додаткова

- Розин В.М.* Новая концепция происхождения человека и сознания // Социально-политический журнал, 1993, №5-6.
- Лой А.М.* Проблема свідомості: історичність досвіду // Філософ. і соціал. думка. 1992. №7.
- Моррис Ч.У.* Основания теории знаков // Семиотика. М., 1983. С. 37–39.
- Проблема сознания в современной западной философии. М., 1989.

Практичне заняття № 4.

Тема 4. Філософія України від Київської Русі до ХХ століття. (2 год.)

Навчальна мета: вивчити основну проблематику філософських поглядів представників української культури від часів Київської Русі до філософської думки в Україні протягом ХХ ст.

Виховна мета: розкрити витоки і розглянути значення світогляду пращурів українського народу для формування української філософської думки для сучасної людини і суспільства.

ПЛАН

1. Український менталітет – ключ до розуміння сутності української філософії.
2. Філософія давнього слов'янства у “Велесовій книзі” – найдавніший праукраїнській культурно-історичній пам'ятці.
3. Філософські погляди представників Києво-Могилянської академії (І.Гізель, Ф. Прокопович).
4. Філософська концепція Г.Сковороди.
5. Філософські ідеї Кирило-Мефодіївського братства.

6. Філософська концепція П.Юркевича.
7. Філософські ідеї І.Франка.
8. Філософія нації Драгоманова,
9. Ідеологія націоналізму Міхновського, Д.Донцова, Липинського.
10. Філософські ідеї шістдесятників.

Питання для самоконтролю.

Визначте особливості проблематики української філософії.

В чому особливості православних мислителів?

У чому актуальність кордоцентричних ідей в сучасний період ?

Які погляди Г. Сковороди , П. Юркевича та інших українських філософів

Ви поділяєте ? Чому?

В чому полягає сучасна особливість української філософії.

ЛІТЕРАТУРА

Навчальна

Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії: Підручник. – К.: Либідь, 2001. 408с. С. 305-404.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник. – К.: „Каравела”; Львів „Новий світ-2000”, 2001. – 448 с. С. 207-254.

Тягло О.В., Кривуля О.М., Воропай Т.С. Філософія. Хронологічно-тематичний огляд. Навчальний посібник для юридичних вузів і факультетів. - Харків, 1999. - С. 213-279.

Філософія. Підручник /За заг. ред. М.І Горлача, В.Г. Кременя, В.К. Рибалки. – Харків: „Консум”, 2000. – 672 с. С. 270-303.

Філософія: Навчальний посібник. /За ред. І.Ф. Надольного. – К.: Вікар, 2003. – 457 с. С. 122-134.

Додаткова

Булашев Г. Український народ в своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. -К.,1992.

Горський В.С. Історія української філософії. -К., 1996.

Горський В.С. Нариси з історії філософської культури Київської Русі. -К.,1993.

Грабович Г. Шевченко як міфотворець.-К.,1991.

Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст.-К.,1992.

Зеньковський В.В. Проблема психологической причинности.-К.,1994.

Ісаєвич Я.Б. Братства та їх роль у розвитку української культури XVI-XVIIIст.-К.,1994.

Історія філософії України.-К.,1994.

Хижняк З.І. Києво–Могилянська Академія.-К.,1991.

Шевченко В. Філософська думка на території України до Київської Русі. //Філософська і соціологічна думка.-1996.-№5-6.-С.3-16.

Практичне заняття № 5

Тема 5. Суспільство та його структура. Людина і суспільство.

Навчальна мета: показати основну проблематику філософського аналізу суспільства; розкрити витoki соціального буття людини; розглянути існуючі форми організації суспільного цілого; розглянути значення і роль особистості в суспільно-історичному процесі.

Виховна мета: допомогти знайти особистості своє місце в процесі суспільного буття, виховати активну позицію в процесі соціалізації людини, розкрити основні механізми соціальної адаптації і реалізації здібностей.

ПЛАН

1. Суспільство як предмет філософського аналізу.
2. Форми організації суспільства.
3. Людське буття і соціальне середовище.
4. Особистість і маси.

Питання для самоконтролю.

В чому різниця між цивілізаційними і формаційними теоріями походження і розвитку суспільства.

Які соціальні проблеми виникають у особистості процесі своєї реалізації в суспільстві.

Чим відрізняється поняття “суспільство” і “спільнота”

Які елементи філософії нації дозволяють розв’язати проблему національної ідентифікації.

ЛІТЕРАТУРА

Навчальна

Бичко І.В., Бойченко І.В., Табачковський В.Г. та ін. Філософія: Підручник. /Під ред. І.В. Бичка. – К.: Либідь, 2002. – 408 с. С. 193-228.

Горак Г.І. Філософія. Курс лекцій. - Київ, 1998.

Канке В.А. Філософія: Исторический и систематический курс. – М.: Логос, 2002. – 344 с. С. 167-169, 226-241.

Кривуля О.М. Філософія: світ – людина – дух. Навч. посібник. – Харків: ТОВ „Прометей”, 2003. – 296 с. С. 62–108.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник. – К.: „Каравела”; Львів „Новий світ-2000”, 2001. – 448 с. С. 352-377.

Тягло О.В., Кривуля О.М., Воропай Т.С. Філософія. Хронологічно-тематичний огляд. Навчальний посібник для юридичних вузів і факультетів. - Харків, 1999. - Кн. 1.

Філософія. Підручник /За заг. ред. М.І Горлача, В.Г. Кременя, В.К. Рибалки. – Харків: „Консум”, 2000. – 672 с. С. 391-427.

Філософія: Навчальний посібник. /За ред. І.Ф. Надольного. – К.: Вікар, 2003. – 457 с. С. 212-251, 279-303, 326-344.

Додаткова

Габермас Ю. Про суб’єкта історії. Деякі міркування щодо хибних альтернатив//Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія. К., 1999. С. 346–354.

Каган М.С. Человеческая деятельность (Опыт системного анализа). М., 1974. С. 3–111.

- Кемеров В.Е.* Концепция радикальной социальности // Вопросы философии, 1999, №7. С. 3–13.
- Кривуля А.М.* Диалектика общественных отношений и человеческой деятельности. Харьков, 1988. С.22–36; 55–90.
- Момджян К.Х.* Введение в социальную философию. М., 1997. С. 84–229.
- Ортега-и-Гассет Х.* История как система // Вопросы философии. 1996. №6. С. 78–103.
- Панарин А.С.* Смысл истории // Вопросы философии. 1999. №9. С.3–21.
- Парсонс Т.* Система современных обществ. М., 1998. С. 15–45.
- Фукуяма Ф.* Конец истории? // Вопросы философии. 1990. №3. С.134–148.
- Хантингтон С.* Столкновение цивилизаций? // Философская и социологическая мысль. 1996. №1–2. С.9–29.
- Хантінгтон С.* Захід: унікальність versus універсалізм // Філософська думка. 1999, №1-2. С.82–100.
- Ясперс К.* Истоки истории и ее цель // Ясперс К. Смысл и назначение истории. М., 1991. С.28–286.

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗП-213, ЗП-214

Зміст самостійної роботи з дисципліни “Філософія” складають:

1. Самостійне опрацювання теоретичних питань курсу.
2. Підготовка до семінарських (практичних) занять, опрацювання першоджерел та навчальної літератури.
3. Написання рефератів.
4. Інші форми самостійної роботи.

№ з/п	Тема заняття	Кількість годин
1.	Філософія та її місце у житті людини і суспільства	18
2.	Буття як філософська проблема. Матерія і субстанція	20
3.	Пізнання	20
4.	Європейська філософська традиція: від Античності до Нових часів	20
5.	Внутрішній світ людини. Людина і проблема цінностей	18
	РАЗОМ	96

ЗП-222

№ з/п	Тема заняття	Кількість годин
1.	Філософія та її місце у житті людини і суспільства	18
2.	Буття як філософська проблема. Матерія і субстанція	20
3.	Пізнання	20
4.	Європейська філософська традиція: від Античності до Нових часів	20
5.	Внутрішній світ людини. Людина і проблема цінностей	20
	РАЗОМ	98

ФОРМИ І МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

В процесі вивчення дисципліни “Філософія” контроль здійснюється в наступних формах:

Форми контролю	Кількість	Терміни контролю
1. Вхідний контроль	1	на 1 занятті
2. Поточний контроль		
• Тестовий контроль	2	після 2-4 лекцій
• Самостійні роботи	4	на практичних заняттях

• Опитування, участь у дискусіях	4-5	на семінарських заняттях
3. Підсумковий контроль		
• Залік		в період сесії

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Оцінювання знань студентів відбувається на підставі наступних критеріїв:

- 1) Правильність відповідей (правильне, достатньо глибоке викладення теоретичних понять курсу).
- 2) Рівень усвідомлення матеріалу курсу і самостійність суджень.
- 3) Новизна навчальної інформації, рівень використання наукових (теоретичних знань) і правових норм.
- 5) Вміння користуватися засвоєними теоретичними положеннями.

Відповідь студента оцінюється і за формою, тобто з точки зору логічності, чіткості, виразності викладу навчального матеріалу.

“ВІДМІННО” ставиться студенту тоді, коли його відповідь бездоганна за змістом, формою, обсягом. Це означає, що студент у повній мірі з програмою засвоїв навчальний матеріал, викладений на лекціях, в підручниках, володіє знаннями, на заліках та семінарських заняттях дає чіткі відповіді на поставлені запитання, а також при рішенні завдань показує знання не лише основної але й додаткової літератури, нормативних джерел наводить власні судження, робить висновки, використовує знання з суміжних, галузевих дисциплін, вміє пов'язати вивчений матеріал з реальною дійсністю і легко використовує його для рішення практичних завдань. Мова студента повинна бути логічно обґрунтована і граматично правильна.

“ДОБРЕ” передбачає також високого рівня знань і вмінь. При цьому відповідь досить повна, логічна, з елементами самостійності, але містить деякі неточності. Можливе слабке знання додаткової літератури, недостатня чіткість у визначенні понять, правових норм, невеликі помилки у мові і стилі викладу.

“ЗАДОВІЛЬНО” передбачає наявність знань лише основного матеріалу; студент відповідає по суті питання і в загальній формі розбирається у матеріалі, але відповідь не повна, нечітка, містить неточності, дає недостатньо правильні формулювання, порушує послідовність викладу матеріалу, відчуває труднощі, застосовуючи знання при рішенні практичних задач.

“НЕЗАДОВІЛЬНО” ставиться, коли студент не знає значної частини матеріалу курсу, допускає суттєві помилки при висвітленні основних питань, при формулюванні понять, на додаткові питання відповідає не по суті, не може провести зв'язок між теоретичним матеріалом і сучасною дійсністю, не може правильно вирішити конкретну задачу, зорієнтуватись в конкретній ситуації, робить велику кількість помилок в усній відповіді.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. В чому полягають особливості філософії як специфічної духовної форми освоєння дійсності?
2. Дайте визначення світогляду і охарактеризуйте його структуру та місце духовних утворень у житті людей.
3. Визначте, коло проблем філософії та її роль у суспільстві.
4. Дайте характеристику історичних типів світогляду.
5. В чому полягає філософське розуміння світу: буття і матерії?
6. Дайте визначення руху і охарактеризуйте його основні форми.
7. Дайте визначення і розкрийте зміст понять простір і час. В чому полягає єдність матерії, руху, простору та часу?
8. Дайте визначення поняття матерії. Розкрийте основні положення сучасної науки про будову матерії та рівні її організації.
9. Дайте характеристику концепції розвитку. Розкрийте сутність діалектики та її альтернатив.
10. Розкрийте сутність закону єдності і боротьби протилежностей
11. Розкрийте сутність закону кількісно-якісних змін.
12. Розкрийте сутність закону заперечення заперечення.
13. Дайте визначення і охарактеризуйте категорії діалектики: одиничне, особливе і загальне.
14. Дайте визначення і охарактеризуйте категорії діалектики: сутність і явище, зміст і форма.
15. Дайте визначення і охарактеризуйте категорії діалектики: причина і наслідок, необхідність і випадковість, можливість і дійсність.
16. В чому полягає сутність свідомості? Що виступає передумовами виникнення свідомості?
17. Визначте і охарактеризуйте основні елементи і рівні структури свідомості.
18. Розкрийте походження і взаємозв'язок свідомості і мови. В чому полягає проблема ідеального?
19. Визначте соціальні функції і особливості форм суспільної свідомості..
20. Проаналізуйте відбиття як загальну властивість матерії та його еволюцію.
21. Визначте і дайте характеристику пізнання як предмету філософського аналізу: єдність об'єкта і суб'єкта. В чому полягає єдність чуттєвого і раціонального пізнання.
22. Дайте визначення істини. Обґрунтуйте, чому практика є основою і критерієм пізнання.
23. В чому полягає специфіка наукового пізнання і знання. Дайте характеристику методології наукового дослідження.
24. У чому полягає роль практики в процесі пізнання.
25. Охарактеризуйте творчість та інтуїцію як феномени свідомості.
26. Розкрийте зміст поняття „позанаукове знання” і назвіть його форми.
27. Визначте і розкрийте зміст методів емпіричного дослідження.

28. Визначте і розкрийте зміст методів теоретичного пізнання
29. Визначте і розкрийте зміст загальнологічних методів і прийомів дослідження.
30. В чому полягає роль філософії в науковому пізнанні?
31. Як вирішується проблема людини в філософії. Концепції походження людини.
32. Розкрийте соціальну сутність людини. Проаналізуйте проблему сенсу і змісту буття людини.
33. Тілесність – душевність – духовність: що означають ці поняття і як вони пов'язані між собою?
34. В чому вбачаються перспективи розвитку людини в ХХІ столітті?
35. Феномен відчуження: в чому полягає його сутність і шляхи подолання?
36. Проаналізуйте філософський підхід до проблеми життя і смерті.
37. Розкрийте зв'язок суспільства і природи в їх еволюційному розвитку. Поясніть: що таке соціальна структура суспільства
38. Проаналізуйте зв'язок людського буття і соціального середовища.
39. Проаналізуйте джерела саморозвитку суспільства.
40. Дайте характеристику і поясніть відмінність між громадянським суспільством і державою.
41. Дайте характеристику цивілізації, культурі і світ-системі як формам організації суспільства.
42. Визначте сутність політичної і правової свідомості і їх значення в процесі демократизації суспільства і побудові правової держави.
43. Розкрийте діалектику взаємозв'язку особистості і мас.
44. Поясніть місце людини в системі соціальних зв'язків і відносин. Розкрийте діалектику взаємозв'язку свободи і необхідності.
45. В чому полягає проблема особистості у філософії?
46. Як співвідносяться поняття „індивід”, „індивідуальність”, „особистість”, „унікальність”?
47. Поясніть чому культура є полем розгортання особистості.
48. Розкрийте сенс буття людини у світі цінностей (мораль, мистецтво, право).
49. Поясніть в чому полягає сутність і сенс ціннісного ставлення людини до дійсності.
50. Визначте місце моралі та права в структурі цінностей людини та суспільства.
51. В чому полягає філософський аспект феномену політики
52. Поясніть чому громадянське суспільство і держава є полем розгортання морально-правових цінностей людського буття.
53. Розкрийте значення релігії і свобода совісті в людському житті. Як співвідносяться віра і знання?
54. В чому полягає сутність глобальних проблем. Які існують суперечності глобалізації та шляхи вирішення глобальних проблем?

55. Розкрийте роль України в контексті протистояння Захід – Схід: діалог культур в умовах глобальної кризи.
56. Охарактеризуйте досократівську філософію та філософські погляди Сократа.
57. Охарактеризуйте вчення Платона й Аристотеля.
58. Розкрийте специфіку елліністичного та римського періодів античної філософії.
59. Дайте характеристику культурно-історичні передумов зародження філософської думки, філософії стародавньої Індії та Китаю.
60. Охарактеризуйте філософські погляди школи елеатів. Розкрийте зміст апорій Зенона.
61. Визначте в чому полягає символічний характер філософії Середньовіччя. Розкрийте сутність середньовічної герменевтики.
62. Дайте характеристику схоластичної філософії. Визначте в чому полягає проблема „універсалій” у середньовічній філософії.
63. Визначте і охарактеризуйте основні принципи філософії Відродження.
64. Визначте і охарактеризуйте основні принципи і особливості філософії Нового часу.
65. Дайте характеристику Просвітництва і його розвитку у Франції, Англії, Німеччині.
66. Визначте в чому полягають погляди просвітників на природу людини.
67. Дайте характеристику суб’єктивного ідеалізму І.Г. Фіхте та Ф. Шеллінга.
68. Дайте характеристику філософії марксизму та неомарксизму.
69. Дайте загальну характеристику класичної німецької філософії.
70. Розкрийте сутність «Критичної філософії» Канта.
71. Визначте в чому полягає протиріччя між системою і методом у філософії Гегеля;
72. Дайте характеристику філософських поглядів Л.Фейєрбаха.
73. Розкрийте сутність морально-правової концепції І.Канта.
74. Розкрийте сутність філософія права Л.Г.Ф. Гегеля.
75. Розкрийте сутність філософського ірраціоналізму, розкрийте його витоки і прояви.
76. Розкрийте сутність раціоналізму в сучасній філософії.
77. Розкрийте сутність позитивізму і неопозитивізму.
78. Поясніть чому феноменологія є підгрунтя філософської переорієнтації в ХХ ст.
79. Розкрийте сутність психоаналізу З. Фрейда. Поясніть чому філософія Е. Фромма є подоланням його обмеженості.
80. Визначте в чому полягає проблема людини в філософії екзистенціалізму.
81. Охарактеризуйте розвиток філософської антропології в ХХ ст.
82. Визначте основні ідеї франкфуртської школи. Розгляньте філософсько-правові погляди Ю. Хабермаса.

83. Дайте характеристику філософії слав'янофілів та західників.
84. Визначте основні ідеї російська релігійна філософія XIX-XX ст.
Розгляньте філософські погляди В. Соловйова.
85. Охарактеризуйте філософські погляди П. Чаадаєва.
86. Охарактеризуйте філософські погляди І. Ільїна.
87. Охарактеризуйте джерела формування і основні погляди філософської думки періоду Київської Русі.
88. Охарактеризуйте філософські погляди представників Києво-Могилянської академії.
89. Розкрийте роль Г.Сковороди в становленні українською класичної філософії.
90. Охарактеризуйте філософські погляди П. Юркевича, Т.Г.Шевченка, М. Драгоманова, І.Франка, В. Винниченка.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Сутність та структура світогляду.
2. Типологія світогляду: міфологія, релігія, філософія.
3. Філософія як світоглядне знання.
4. Етноментальні характеристики філософського знання.
5. Ідеалізм і матеріалізм. Діалектика і метафізика.
6. Функції філософії.
7. Значення філософії у культурному ставленні та розвитку особистості.
8. Особливості давньогрецької філософії.
9. Формування і розвиток античної діалектики
10. Вчення Сократа про благо і добродійність. Діалектика Сократа.
11. Християнська теологія Середньовіччя: апологетика, патристика, схоластика.
12. Проблема людської особистості і гуманістичній філософській традиції епохи
13. Відродження: Д.Бруно, М.Монтень, Г.Герхардс, М.Кузанський.
14. Філософія науки Ф.Бекона.
15. Раціоналістичне вчення Р.Декарта про метод.
16. Проблема свободи людини і шляхів її соціального звільнення у філософії
17. Філософська творчість І.Канта. Априоризм. Етичне вчення.
18. Філософська система Г.Гегеля. діалектика розвитку світу і людини.
19. Критика релігії та ідеалізму в філософії Л.Фейербаха, гуманістичний зміст
20. Марксистська філософія: досягнення та недоліки. Доля марксизму у ХХ ст.
21. Особливості українського світоглядного менталітету.
22. Неокласична доба філософської думки України.
23. Проблема людини в філософії Г.Сковороди, ідея "сродної праці".
24. Проблема звільнення людини і нації у творах мислителів Кирило-Мефодіївського братства.
25. Філософські ідеї Тараса Шевченка.
26. "Філософія серця" Памфіла Юркевича.
27. Діалектико-моністичні погляди І.Я.Франка на природу, суспільство й людину.
28. Новітня українська філософія. Мислителі української діаспори.
29. Західна філософія ХХ ст.: головні риси та напрями.
30. Психологія і психоаналіз: творчість З. Фрейда, К. Юнга і Е. Фромма.
31. Проблема сутності існування, відчуження і свободи в філософії екзистенціалізму (М.Хайдеггер, А.Камю, Ж.-П. Сартр.).
32. Неопозитивізм і його різновиди. Сцієнтизм.

33. Еволюція релігійної філософії.
34. Філософський та життєвий зміст проблеми буття.
35. Сутність та структура пізнавального процесу.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Введение в философию: Учебник для вузов: В 2-х частях. – М., 1991.
2. Філософія/ За ред. Г.А.Заїченка, В.М.Сагатовського, І.І.Кального, В.І.Даниленка. – К.: Вища школа, 1995.
  3. Філософія: Курс лекцій./ За ред. І.Ф.Надольного. – К.: Вікар, 2000.
  4. Філософія: Курс лекцій./ Бичко А. Та ін. – К.: Либідь, 1993.
  5. Філософія. Старовойт І.С., Сілаєва Т.О., Орендарчук Г.О. – Тернопіль, 1997.
  6. Философский энциклопедический словарь. – М.: Издательство политической литературы, 1983.
7. Философский словарь./ Под ред. И.Т.Фролова. – М.: Издательство политической литературы, 1981.
4. Лавриненко В.Н. Философия: Учебник для вузов. – М., 2002.
5. Кузнецов В.Г., Кузнецова И.Д. Философия: Учебник для вузов. – М., 2001.
6. Невлева И.М. Философия: Учебное пособие. – Харьков: Консум, 2001.
7. Кохановский Т.И. Философия. Учебное пособие для вузов. – Ростов-на-Дону, 2001.
8. Петрушевич В.Л. Філософія: Посібник. – К., 2001.
9. Лазарев В.Ф. Философия: Учебное пособие. – К., 1999.
10. Радугин А.А. Философия: Конспект лекций. – М., 2001.
11. Кожеурова Н.С. Философия. Человек и жизнь: Учебное пособие. – М., 2002.
12. Данильян О. Основифілософії: Навчальний посібник. – К., 2003.
13. Невлева И.М. Философия: Учебное пособие. – К., 2001.
14. Причепій Є. Філософія: Навчальний посібник. – К., 2001.
15. Щерба С.П. Філософія: короткий виклад: Навчальний посібник. – К., 2003.
16. Соколов В.В. Европейская философия XV – XVII веков: Учебное пособие для вузов. – К., 2003.
17. Татаркевич В. Історія філософії. В 3-х т. – К., 2000.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Акуткин А.В. Понятие “природа” в античности и в новое время. – М., 1988.
2. Андрущенко В.А., Михальченко М.А. Сучасна соціальна філософія: Курс лекцій: В 2-х тт. – К., 1993.
3. Бердяев Н. Мое философское мирозерцание// Философские науки. – 1990. – № 6.
4. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста. – М., 1988.
5. Гегель Ф. Энциклопедия философских наук: В 4-х т. – Т. 1.– Ч. 1. – М., 1974.
6. Горський В.С. Історія української філософії. – К., 1996.
7. Дубровский Д.И. Проблема идеального. – М., 1983.
8. Энгельс Ф. Анти-Дюринг./Собр.соч. в 20 т. – Т. 13.
9. Энгельс Ф. Диалектика природы. Старое предисловие к “Анти-Дюрингу”. О диалектике./Собр.соч. в 20 т. – Т. 20.

- 10.Энгельс Ф. Роль труда в процессе превращения обезьяны в человека./Собр.соч. в 20 т. – Т.20.
- 11.Злобин Н.С. Культура и общественный прогресс. – М., 1990.
- 12.История философии в кратком изложении. – М., 1991.
- 13.Історія філософії України: Підручник для студентів вузів/ За ред. Тараненко О. Та ын. – К., 1994.
- 14.Крымский С.Б. Философия как путь человечности и надежды. – К., 2000.
- 15.Кульчицкий О. Основы философии та філософічних наук. – Мюнхен – Львів, 1995.
- 16.Лосский Н.О. История русской философии. – М., 1991.
- 17.Мир философии: Книга для чтения: В 2-х ч. – М., 1991.
- 18.Млынков Э.В. Идеальное// Философская энциклопедия: в 2-х тт. – Т. 2. – М., 1982.
- 19.Морен Э. Утраченная парадигма: Природа и человек. – К., 1986.
- 20.Новая технократическая война на Западе. – М., 1986.
- 21.Общество и природа. Исторические этапы и формы взаимодействия. – М., 1982.
- 22.Ортега-и-Гассет Хосе. Дегуманизация искусства. – М., 1991.
- 23.Очерки истории представлений о взаимоотношении природы и общества/ Круть И.В., Забалин И.М. – М., 1988.
- 24.Проблема человека в западной философии. – М., 1988.
- 25.Расел Б. Історія західноєвропейської філософії. – К., 1995.
- 26.Сумерки богов// Ф.Ницше, З.Фрейд, Э.Фромм, А.Камю, Ж.-П. Сартр. – М., 1989.
- 27.Сучасна зарубіжна філософія: Течії і напрямки: Хрестоматія. – К., 1996.
- 28.Табачковський В.Г. Людина – Екзистенція – Історія. – К., 1996.
- 29.Тихомиров Л. Религиозно-философские основы истории. – М., 1997.
- 30.Фрейд З. Введение в психоанализ: лекции. – М., 1989.
- 31.Фрейд З. Психология бессознательного. М., 1989.
- 32.Фрейд З. Толкование сновидений. - К., 1991.
- 33.Фрейд З. Я и Оно. – М., 1990.
- 34.Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления. – М., 1997.
- 35.Чанышев А.Н. Курс лекций по древней и средневековой философии. – М, 1991.
- 36.Щекин Г.В. Социальная философия истории. – К., 1996.
- 37.Юнг К.-Г. Архетип и символ. – М., 1991.
- 38.Юнг К.-Г. Психология бессознательного. – М., 1994.
- 39.Юнг К.-Г. Сознание и бессознательное. – СПб., 1997.
- 40.Гнатюк Л.В. Сознание как энергетическая система: введение в философию настоящего. – К., 2001.
- 41.Оливер Пол. 101 ключевая идея. Философия. – К., 2001.
- 42.Асмус В.Ф. Античная философия. К., 2003.

Інформаційні ресурси.

1. Бібліотека ім. Ярослава Мудрого Міжрегіональної Академії управління персоналом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.iapm.edu.ua/library.htm>
2. Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.library.kr.ua>
3. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>